

Александр Федута

«Кто б ни был ты,
о мой читатель...»

ЧИТАЧ ЯК ЧИННИК ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ

**Федута А. «Кто б ни был ты, о мой читатель...»
Проблема читателя в литературе пушкинской
эпохи. – Минск: Лимариус, 2015. – 400 с.**

Коли у світ виходить монографія знаного літературознавця, який має міцну репутацію, то є небезпека натрапити на відомий і вже частково оприлюднений матеріал, та й у розвідці йдеться про доволі добре вивчений період історії літератури. Ба більше: твори, до яких звертається О. Федута, хрестоматійні й мають власну бібліографію. Але підхід, обраний автором для нового прочитання класичних текстів, і використаний ним інструментарій забезпечили актуалізацію відомого в несподіваному аспекті.

Дослідник відштовхується від призабутої праці О. Білецького «Об одной из очередных задач историко-литературной науки (изучение истории читателя)» (1922) і намагається на матеріалі ХІХ ст. розглянути сформульовану в ній проблему. «Тобто історія читача для Білецького, – пише автор, – це передусім історія співіснування і взаємодії читацьких (реальних) груп між собою і з авторською спільнотою, виявлення їхнього впливу в особі читача-адресата (читачів-адресатів), який існує (які існують або співіснують) у свідомості автора; а також збіг / незбіг позиції уявного читача-адресата з позицією публіки і пов'язаної із цим збігом / незбігом літературної долі автора» (с. 8). Утім О. Федута визнає, що його завдання полягає не в тому, аби «створити вичерпну історію «великого діалогу» першої половини ХІХ ст., але описати низку типових і оказіональних авторських установок на читача в російській літературі пушкинської епохи» (с. 24-25).

Конкретний аналіз, запропонований дослідником, демонструє плідність такого підходу. Він дає змогу перечитати відомі тексти, у яких уже містяться уявлення автора про імпліцитного читача, виокремити образ читача і схарактеризувати його поруч із іншими персонажами твору, а також частково реконструювати ставлення публіки до твору й пояснити його успіх або поразку у зв'язку із запитом того чи того типу читача. Це проливає іноді несподіване світло на відомі історико-літературні факти, уточнює уявлення про особливості жанру тих чи тих творів і їх рецепції, пояснює втрату відомими митцями «популярності» залежно від запиту різних читацьких кіл, а також своєрідність літературної долі письменників. Розглядаючи

«журналістський період» відносин між автором і читачем, дослідник оглядає феномен російського «товстого» журналу, до становлення й розвитку якого долучилися М. Полевой, Ф. Булгарін, М. Орлов, Д. Бегічев, О. Бестужев-Марлінський, О. Сенковський, В. Белінський. Завершуючи, пропонує аналіз проблеми читача у щоденниковій і мемуарній прозі. Підрозділ, присвячений пошукам автором-білінгвом спільної мови із читачем, містить напролюд цікавий і показовий матеріал, пов'язаний із творчістю Г. Квітки-Основ'яненка, а також В. Дуніна-Марцинкевича і Ю. Пшецлавського. Автор доходить висновку, що у свідомості письменника-білінгва ХІХ ст. існує принаймні дві читацькі аудиторії, які розрізняються мовою, а також жанровими очікуваннями. Місце й роль такого митця в уявленнях нащадків визначається саме вибором, який він робить. І, як слушно зазначає О. Федута, «незважаючи на очевидні, іноді драматичні наслідки» (с. 419).

Монографію завершує вдалий авторський жарт, який, до того ж, забезпечує цій розвідці кільцеву композицію. Дослідник починає з аналізу установки на певного читача, і успіх монографії пов'язує з тим, чи адекватно він уявляє собі власну читацьку аудиторію. Цю проблему, як на мене, здатне вирішити розуміння багатоступовості літератури: розвідка буде корисною літературознавцям і всім, хто цікавиться проблемою читача. Вдала спроба автора на класичному матеріалі підійти до вирішення проблеми читача, яка зринає у працях науковців останніх десятиліть дедалі частіше, – це один із кроків до створення історії літератури з погляду читачького сприйняття. І хоча науковець відмежується від

соціологічних і культурологічних методів вивчення запитів читачів, проте очевидно, що досягнення цих наук можуть бути використані у створенні такої історії.

Монографія складається з різних за

завданням частин. Самостійну цінність мають підрядкові примітки: автор виносить у них не тільки необхідні посилання, а й розгорнуті коментарі, цитати, роз'яснення.

Отримано 28 листопада 2016 р.

*Олена Андрущенко
м. Харків*